

~;сяк-Рудницький Г. Напрями української політичної думки // Історичні есе в 2 т. - К., 1994. - Т.2. - С.67; 13. ~нна Ю. Призначення України. - Львів, 1992. - С.197; 14. Каппелер А. Національний рух українців у Росії та "пичині: спроба порівняння // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - Випуск 1. - К., 1992. - С.112-113; 15. Липа Ю. Вказана праця. - С.212; 16. Лисяк-Рудницький І. Інтелектуальні початки -ової України // Історичні есе в 2 т. - К., 1994. - Т.1. - С.188; 17. Гермайзе О. Нариси з історії революційного гуху на Україні. - К., 1926. - Т.1. - Революційна Українська Партія. - С.58; 18. Гасло. - 1903. - 4.1. - С.2; 19. ^нтральний державний історичний архів України в м. Львові (далі - ЦДІА України, м. Львів). - Ф.309. - Оп.2. - Спр.161. - Арк.1-5; 20. Коллард Ю. Спогади юнацьких днів (1891-1906). Українська студентська громада в Харкові. РУП. - Торонто, 1972. - С.76; 21. Дучинський А. Революційна українська партія (РУП) на Полтавщині за архівними матеріалами 1901-1905 років // За сто літ. Матеріали з громадського і літературного життя України ХІХ - початку ХХ ст.-Х., 1928. - Кн.2. - С.292-293; 22. Гасло, - 1903. - 4.4. - С.37; 23. Чикаленко Є. Спогади ^861-1907). - Нью-Йорк, 1955. - С.215; 24. Там само. -С.189; 25. Будзиновський В. Страйк і бойкот (Видання Р.У.П., ч.5) - Чернівці, 1903. - С5-23; 26. ЦДІА України, м. Львів. - Ф.309. - Оп.1. - Спр.2479. - Арк.87-88; 27. центральний державний історичний архів України з м. Києві (далі - ЦДІАК України). - Ф.275. - Оп.1. - С"р.678. - Арк.46-48; 28. Яворенко Л. Чому у нас досі нема доброго ладу? (Видання УРП) - Львів, 1905. - С.70; 29. ЦДІА України, м. Львів. - Ф.309. - Оп.1. - Спр.2478. - Арк.301-303; 30. ЦДІАК України. - Ф.1335. - Оп.1. - Спр.1259. - Арк. 15-16; 31. ЦДІА України, м. Львів. - Ф.309. - Оп. 1. - Спр.2477. - Арк.109; 32. Державний архів Одеської області. - Ф.42. - Оп.1. - Спр. 16392. - Арк.46-47.

О.З.Медалиєва

НАУКОВІ ЗВ'ЯЗКИ ХАРКІВСЬКОГО ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА З НАУКОВИМ ТОВАРИСТВОМ ІМ. Т. ШЕВЧЕНКА (КІНЕЦЬ ХІХ - ПОЧАТОК ХХ СТ.)

У другій половині ХІХ ст. українська інтелігенція виконала величезну роботу для бгрунтування самобутності українського народу, його державотворчих прагнень і івоєрідності культури. Цензурний тиск самодержавства примушував її передавати свої гумки російською мовою, недовисловлювати їх до кінця, заважав зробити належні висновки : досліджень. Щоб уникнути цих перешкод, провідні кола українського громадянства вирішили організувати наукові осередки за кордоном, зокрема в Галичині, де, за словами С. Петлюри, „створилося більш-менш національне ядро, яке розгорнуло широку діяльність, спрямовану на піднесення культурного розвитку українського населення краю"¹.

Розмежовані кордонами різних держав українські землі завади відчували історичну Z культурно-духовну спорідненість між собою. „Культурна і наукова співпраця - легальна і нелегальна - між Галичиною і Наддніпрянщиною набирала чим раз конкретніших форм, насамперед, завдяки тим одчайдушним діячам культури, які, ризикуючи багато чим, ішли на контакти один з одним встановити між собою творчі взаємини, налагоджували обмін ідеями, періодичними виданнями, лупали скалу відчуження. ... Галичина стала тим краєм, куди все частіше звертали свої погляди визначні українські вчені, прагнучи розгорнути тут свою діяльність, використовуючи для цього і ті демократичні конституційні умови, що тут існували, і спираючись на галицькі періодичні видання, наукові та громадсько-культурні інституції"-.

Харківське історико-філологічне товариство (1877-1919 рр., далі - ХІФТ) підтримувало зв'язки з науковими організаціями, які функціонували як в межах Російської мперії, так і за її кордоном. Серед останніх єдиною україномовною установою було Наукове товариство ім. Т. Шевченка (далі - НТШ) у Львові. Реформоване на початку 90-х років ХІХ ст., воно, на думку українського дослідника М. Гончарука, „стало фактично першою українською академією науте, яка дала могутній поштовх до розвитку української науки (і не тільки суспільного профілю), формуванню української інтелігенції й наукової еліти"³.

Тема наукового співробітництва ХІФТ з НТШ була частково порушена у працях харківських дослідників В. Фрадкіна „Фольклорно-этнографическая деятельность Харьковского историко-филологического общества. 1877-1919 гг."(Автореф. дис. канд. :стор. наук.- Л., 1973), „Харьковское историко-филологическое общество (1877-1919 гг.)" История и историки.- М., 1982) та В.Назаренка „Харьковское историко-филологическое

общество. Вопросы литературоведения" (Х., 1999.). На жаль, вищезазначені автори] обмежились лише констатацією факту існування такого виду співпраці, не заглиблюючись у її особливості та конкретні вияви. Саме тому метою даної статті є спроба більш детальної вивчити, охарактеризувати та оцінити наукове співробітництво харків'ян і львів'ян.

На думку автора даної праці, вивчення форм і шляхів наукової співпраці між ХІФТ та НТШ є актуальним і необхідним, оскільки воно може суттєво доповнити знання про] функціонування українських наукових історичних установ наприкінці ХІХ - на початку ХХ ст. Відповідно до цього, завданнями цієї статті є: 1) дослідити наукові зв'язки між Харковом та Львовом на прикладі діяльності Харківського історико-філологічного] товариства та Наукового товариства ім. Т. Шевченка; 2) проаналізувати основні напрями наукового співробітництва між зазначеними товариствами; 3) окреслити аспекти проблеми!] які потребують подальшого опрацювання.

У другій половині ХІХ ст. нечуваного розмаху набули видання НТШ. Окрізь] „Записок НТШ”. як базового, почали виходити також інші наукові серійні видання. Зокрема! з'явилися „Жерела до історії України-Русі”, „Пам'ятки українсько-руської мови та літератури”, „Етнографічний збірник”. „Матеріали до української етнології”, „Студії з поля суспільних наук та статистики”, „Часопись правнича” та ін.

Вивчення архівних і протокольних матеріалів ХІФТ показало постійне прагнення його членів до розширення та зміцнення наукових контактів з Галичиною, і, зокрема, з НТШ! Основними формами наукових зв'язків були міжбібліотечний обмін, розробка спільних! наукових проектів та співпраця на рівні особистих взаємин членів товариств.

Різноманітні за своїм характером публікації НТШ тривалий час (до 1907 р.) лишалися недоступними для широкого українського читача у зв'язку із забороною їх поширення ш рамках царської Росії. Але документальні матеріали частково надають інформацію про! існування книгообміну між харківськими та львівськими істориками і філологами, причому! обох напрямках. „Щоби познакомите ширший науковий світ з розвоєм наукового! письменства в українсько-руській мові” НТШу дбало про „висланне видавництв ... Академіям! і Товариствам науковим, особливо слов'янським. В заміні за се присилають Товариству своя видання ... численні наукові видавництва й товариства”⁴. Природно, що в переліку 263] організацій⁵ редактори НТШ називають лише найбільші інституції Росії, з якими відбувалася співпраця. Тому, зважаючи на обмеженість інформації у друкованих звітах НТШ при співпраці з ХІФТ, можна припустити, що бібліотечний обмін, як своєрідний вид наукове* співпраці, ефективно існував у період з 1896 по 1913 рр., а події Першої світової війни порушили його регулярність.

Саме цим періодом датується отримання ХІФТ „Записок НТШ”, „Жерел до історія України-Руси”, „Етнографічного збірника” і „Пам'яток української мови та літератури”!* Існувала практика, коли НТШ не за власним розсудом надсилало той чи інший примірник. • на прохання секретаря Товариства. Наприклад, у 1901р. секретар С. Редін від імені Товариства просив НТШ „поділитись з ним (ХІФТ - О.М.) власним виданням „Пам'ятки української мови та літератури”⁷.

В той же час і ХІФТ в силу фінансових можливостей надсилало власну друковане продукцію до Галичини. У 90-х роках ХІХ ст. на адресу НТШ була відправлено 8] „Сборника Историко-филологического общества при Харьковском университете” (Харків 1896)⁸, у 1900 р. - 12 т. (Харків, 1900)⁹, у 1905 р. - 14 т. (Харків/ 1905 р.)¹⁰. Достовірні відомо, що протягом окремих років на початку ХХ ст. книгообмін призупинявся, оскільки Ш свідчення про бажання окремих університетських історичних товариств поновити співпрашв у цій галузі. Література надходила в українські товариства декількома шляхами: через відповідні книжкові магазини, через університети¹², приватною пересилкою¹¹. Як і Л наприкінці ХІХ ст. книгообмін відбувався безкоштовно, то на початку ХХ ст. історичЛ товариства вже сплачували гроші за окремі примірники „Записок” НТШ. На це вказуЛ наприклад, звернення консерватора Етнографічного музею ХІФТ О. Білецького до НТШ н проханням „додати томи 75, 99 і 100 „Записок Наукового Товариства”, котрих немає мн

присланими, а разом з тим додати і окремих обрахунок, щоб його можна було передати в правління Університету' за для оплати грошей, які належатимуть"¹⁴.

За архівними документами можна визначити і тривалість часу, протягом якого відбувався книгообмін між Харковом та Львовом. На початку ХХ ст. вона складала не більше одного місяця. Наприклад, прохання ХІФТ про висилку „Пам'яток" датується 14 березня 1901 р.¹⁵ а подяка за надісланий примірник - 3 квітня 1901 р.¹⁶.

Таким чином, всі вищенаведені дані безпосередньо чи опосередковано підтверджують факт існування наприкінці ХІХ - і на початку ХХ ст. налагодженої системи книгообміну між ХІФТ і НТШ. Як правило, ці наукові інституції обмінювались власними виданнями, причому намагались це робити регулярно та своєчасно.

Однією з характерних рис наукового співробітництва була тенденція до залучення у поболі НТШ наукових сил з України. Серед членів НТШ або співробітників його видань були визначні українці, дійсні члени ХІФТ - проф. М. Сумцов, Д. Багалій та багато інших.

Складовою частиною зв'язків ХІФТ з НТШ була спільна робота з реалізації декількох наукових проектів. На жаль, інформація про них дуже обмежена і можна з впевненістю говорити принаймні лише про два з них - видання збірників народних пісень, зібраних Базельським, М. Вовчком та І. Манжуриною. До цих задумів НТШ запропонувало підучитися ХІФТ, оскільки на думку галичан саме харків'яни могли надати ненадруковані рукописні твори Тодаківського, М. Максимовича та інших письменників в якості доповнення по майбутньої збірці¹⁷. У 1909 р., керуючись спільними науковими інтересами, НТШ та ХІФТ прийшли до згоди з приводу необхідності видання силами галицької друкарні збірника - народних пісень, які зібрав І. Манжура. ХІФТ згодилось передати фольклорні матеріали у власність НТШ, але, оскільки „колись за цей збірник було дано Манжурі 100 карбованців", харків'яни просили НТШ „після видання збірника Манжури надіслати 100 примірників, які ~пизначаються на розсилку різним науковим особам і інституціям" На жаль, події Першої світової війни завадили виходу цього видання¹⁹.

Одним із проявів співробітництва між історичними товариствами були вітальні листи з приводу ювілеїв членів товариств або ювілейних дат, пов'язаних з історією власне наукових об'єднань. Про тісні наукові зв'язки між ними свідчить той факт, що майже кожне нове засідання розпочиналось або із вітання на честь ювілею наукової та педагогічної діяльності, або із вшанування пам'яті того чи іншого науковця. Наприклад, на засіданні ХІФТ від 11 січня 1895 р. була виголошена промова на вшанування пам'яті відомого громадського діяча з „малоруськими національними симпатіями" професора Львівського університету по кафедрі російської мови та літератури О. Огоновського, у 1902 р. НТШ прийняло запрошення взяти участь у святкуванні 25 - річчя діяльності ХІФТ²¹ тощо.

Плідним щодо заходів, які давали імпульс масовому розвитку української національної свідомості, виявився рубіж століть. У 1899 р. ХІФТ за ініціативою НТУЛТ" взяло участь у святкуванні сторіччя виходу в світ поеми „Енеїда" класика української літератури І. Котляревського, яка започаткувала нову українську літературу. Святком національного слова стали урочистості з нагоди відкриття у Полтаві 1903 р. пам'ятника письменнику. Тут було продемонстровано єдність діячів українського національного руху по обидва боки російсько-австрійського кордону, оскільки у святкуванні взяли участь також і делегати з Галичини та Буковини. Український дослідник С. Горак назвав цю подію разом з археологічним з'їздом „прикладом всеукраїнської солідарності"²³. Царські власті, бажаючи на загальне піднесення визвольної боротьби, особливо в Україні, змушені були вдовольнити клопотання широких кіл прогресивної громадськості про дозвіл на відкриття пам'ятника письменнику. ХІФТ зі свого боку надіслало вітальну телеграму²⁴, в якій, зокрема, говорилося, що Товариство приєднується до шанування пам'яті письменника, оскільки воно цінує його як високоодаровану людину, яка змогла розкрити у оригінальних формах красу української мови та сприяти виникненню „серйозної зацікавленості в малоросійській народності та літературі"²⁵. Ці слова не були лише даниною урочистій події. Вони неодноразово підтверджувалися у виступах на засіданнях Товариства.

Загалом же взаємини історичних товариств України - закономірне явище творчого розвитку наукових інституцій. Їх члени, які підтримували зв'язки один з одним, у своїй більшості були палкими прихильниками духовної єдності двох частин України, своєю працею прислужилися поглибленню почуття їх історичної і культурної єдності. Власне суспільно-політичне і культурне життя України наприкінці XIX - початку XX ст. свідчило про зростання національної самосвідомості, яке одночасно було одним з проявів інтенсифікації процесу становлення української нації та ефективно впливало на таку важливу і невід'ємну ознаку будь-якої нації, як спільність її психічного складу або національного характеру. Історико-філологічне товариство, яке функціонувало при Харківському університеті протягом 1877-1919 рр., внесло і свою частку у цей процес, зокрема тісною співпрацею з Науковим товариством ім. Т. Шевченка. Звичайно, в тогочасних умовах така діяльність не могла набути великих масштабів та широкого розголосу. Пристосовуючись до існуючих умов, історичні товариства налагодили між собою регулярний книгообмін, приступили до реалізації окремих наукових проєктів, зав'язали листування; НТШ надало можливість багатьом українським науковцям, членам університетських товариств надрукувати власні праці на сторінках „Записок Наукового Товариства ім. Т. Шевченка“.

У подальшому варто звернути увагу на форми та види співробітництва інших історичних наукових об'єднань (Історичного товариства Нестора-Літописця, Історико-філологічного товариства при Новоросійському університеті та Історико-філологічного товариства при інституті кн. Безбородька) з НТШ.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Петлюра С.В. Статті.-К., 1993.-С.172-173;
2. Погребенник Ф, Антін Синівський та його зв'язки з Галичиною // Український історик.-1993.-№1-4.-С.103-104;
3. Гончарук М. Українське національне відродження XIX ст. Етапи та постаті // Вісник Академії наук України.-1993.-№9.-С.23;
4. Центральний державний історичний архів і у м. Львів (Далі - ЦДТАЛ).-Ф.309.-Оп.№1.-Спр.23.-Арк.2;
5. ЦДІАЛ.-Ф.309.-Оп.№1.-Спр.803.-Арк.2 зв.;
6. Отчет исторического Архива Харьковского Историко-филологического общества за 1894/95 гг. //Сборник І Харьковского Историко-филологического общества (Далі - Сборник ХИФО).- Харьков, 1899.-Т.8.-С.18;
- 7-1 ЦДІАЛ.-Ф.309.-Оп.№1.-Спр.155.-Арк.12;
8. ЦДІАЛ.-Ф.309.-Оп.№1.-Спр.870.-Арк.71;
9. ЦДІАЛ.-Ф.309.-Оп.№1.-Спр.155.-Арк.10;
10. ЦДІАЛ.-Ф.309.-Оп.№1.-Спр.155.-Арк.22;
11. ЦДТАЛ.-Ф.309.-Оп.№1.-Спр.870.-Арк.25;
12. ЦДІАЛ.-Ф.309.-Оп.№1.-Спр.870.-Арк.40;
13. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського.-Ф.УІІІ.-№3213.-Арк.1;
14. ЦДІАЛ.-Ф.309.-Оп.№1.-Спр.870.-Арк.54;
15. ЦДІАЛ.-Ф.309.-Оп.№1.-Спр.155.-Арк.12;
16. ЦДІАЛ.-Ф.309.-Оп.№Г.-Спр.155.-Арк.13;
17. Центральний державний історичний архів України у м. Київ.-ф2052.-Огі.№ 1.-Од.зб. 304.-Арк.1;
18. ЦДІАЛ.-Ф.309.-Оп.№1.-Спр.155.-Арк.19;
19. Назаренко В.Ю. Харьковское историко-филологическое общество. Вопросы литературоведения. - Харьков 1999.-С.П0;
20. Сумцов Н.Ф. Отчет о деятельности Историко-филологического Общества в 1894/951 академическом году //Сборник ХИФО. - Х., 1896.-Т.8.-С.6;
21. ЦДІАЛ.-Ф.309.-Оп.№1.-Спр.155.-Арк.18;
- 22.1 Отчет Историко-филологического Общества при Харьковском университете за 1898/99 гг. //Сборник ХИФО. -І Харьков, 1900.-Т.12.-С.ІХ;
23. Горак С. Роля НТШ у формуванні національної свідомості в рр. 1873-191-1 (Нарис) //Записки Наукового товариства ім. Т.Шевченка.-Т.СLXXXII. Секція історії України і членні історико-філософської секції. - Нью-Йорк - Париж - Сідней - Торонто, 1976.-С.31;
24. Протоколи засіданні! Историко-филологического Общества при Харьковском Университете //Сборник ХИФО.-Харьков. 1900.-Т. 12.1 - С.ІХ.;
25. Отчет Историко-филологического Общества при Харьковском университете за 1898/99 гг.1 //Сборник ХИФО. - Харьков, 1900.-Т. 12.-С.1V.

І.М. Петренко

ПЕДАГОГІЧНІ КАДРИ ЦЕРКОВНОПАРАФІЯЛЬНИХ ШКІЛ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ ЯК НОСІЇ КУЛЬТУРИ І НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ НА ПОЧАТКУ XX СТ.

Початок XX ст. є досить цікавим, складним та суперечливим в історії розвитку української інтелігенції. Саме тоді вона остаточно самовизначилася як окрема соціальна верства, дійшла до вищого ступеня політичної організованості, виступила активною свідомою силою в політичній боротьбі. Зважаючи на особливості відтворення інтелігенції на!